

AGENDA 22

IETEIKUMI PAŠVALDĪBĀM RĪCĪBAS
PLĀNA IZSTRĀDEI VIENLĪDZĪGU IESPĒJU
NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR
INVALIDITĀTI

Šis dokuments sagatavots ar Eiropas Savienības finansiālu atbalstu.
Par šī dokumenta saturu pilnībā atbild
LCĪVSO SUSTENTO, un tas nevar tikt uzskatīts
par Eiropas Savienības oficiālo viedokli

Lai realizētu ANO Paraugnoteikumus, veidojot rīcības plānu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti,

Valstij, rajonu padomēm, pašvaldībām, uzņēmumiem, organizācijām utt. vajadzētu:

- īstenot sadarbību ar organizācijām, kuras apvieno cilvēkus ar invaliditāti uz vienlīdzīgas partnerības pamatiem,
- kopā ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, pārskatīt, kā aktivitātes saskan ar Paraugnoteikumiem,
- sadarbībā ar šīm organizācijām apkopot cilvēku ar invaliditāti vajadzības,
- ar rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai palīdzību novērst atšķirības starp šobrīd pieejamajiem resursiem un cilvēku ar invaliditāti vajadzībām,
- parādīt rīcības plānā, kā invaliditātes aspekti tiks iekļauti turpmākajā lēmumu pieņemšanas procesā,
- atzīmēt rīcības plānā, kā nākotnē paredzēts attīstīt sadarbību ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti.
- regulāri izvērtēt un pārskatīt rīcības plānu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti.

Organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, vajadzētu

- radīt nepieciešamos priekšnoteikumus, lai tās varētu pildīt eksperta lomu ar invaliditāti saistītajos jautājumos,
- kontrolēt rīcības plāna izpildi, izvērtēt un periodiski pārskatīt to.

SATURS

VISA PAMATĀ CILVĒKTIESĪBAS	5
ĪSS VISPĀRĪGS APSKATS	6
IESPĒJU VIENLĪDZĪBA - CILVĒKTIESĪBAS	6
JĀPROT PIELIETOT ZINĀŠANAS	6
PAMATS - ANO PARAUGNOTEIKUMI	7
PRIEKŠNOSACĪJUMI	7
MĒRĶA ZONAS	7
ĪSTENOŠANA	8
PARAUGNOTEIKUMU LIETOŠANA	8
Pirmā daļa	
LABA RĪCĪBAS PLĀNA VIENLĪDZĪGU IESPĒJU NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI RAKSTUROJUMS	10
Paraugnoteikumi kā vadlīnijas	10
Cieša sadarbība ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti	10
Invaliditātes aspekta iekļaušana visās dzīves jomās	10
Sievietes, bērni un imigranti	11
Vispārīgie un individuālie pasākumi	11
Brīvas izvēles iespēja	11
Sabiedrība kā paraugs	11
Nākotnes sadarbība ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti	12
Mērķi	12
Konkrēti pasākumi	12
Izvērtēšana un pārskatīšana	12
Otrā daļa	
VIENLĪDZĪGI PARTNERI	13
VIENLĪDZĪGI NOSACĪJUMI	13
LAIKS UN NAUDA	13
AGENDA 22 GRUPA	13
DARBA GRUPAS	13
CILVĒKU AR INVALIDITĀTI GRUPAS	14
Trešā daļa	
NO IDEJAS LĪDZ RĪCĪBAS PLĀNAM VIENLĪDZĪGUGU IESPĒJU NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI	14
1. posms	
VIETĒJĀS PAŠVALDĪBAS AKTIVITĀŠU APKOPOJUMS	15
2. posms	
CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI NEPIECIEŠAMO SOCIĀLO PAKALPOJUMU APKOPOJUMS	17
3. posms	
DATU APKOPOJUMS, ANALĪZE UN PRIORITĀTES	18
4. posms	
RĪCĪBAS PLĀNS VIENLĪDZĪGU IESPĒJU NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI, UZMETUMA VERSIJA	19
5. posms	
AR ANO PARAUGNOTEIKUMIEM SAISTĪTIE JAUTĀJUMI	20
1.noteikums	
SAPRATNES PADZIĻINĀŠANA	20
2.noteikums	
MEDICĪNAS APRŪPE	21
3.noteikums	
REHABILITĀCIJA	22
4.noteikums	
PAKALPOJUMI CILVĒKU AR INVALIDITĀTI ATBALSTAM	22

5.noteikums	
PIEEJAMĪBA	23
6.noteikums	
IZGLĪTĪBA.....	25
7.noteikums	
NODARBINĀTĪBA	26
8.noteikums	
IENĀKUMU UZTURĒŠANA UN SOCIĀLĀ DROŠĪBA	27
9.noteikums	
ĢIMENES DZĪVE UN PERSONĪBAS INTEGRITĀTE.....	28
10.noteikums	
KULTŪRA	29
11.noteikums	
ATPŪTA UN SPORTS	29
12.noteikums	
RELIĢIJA.....	30
13.noteikums	
INFORMĀCIJA UN PĒTNIECĪBA.....	31
14.noteikums	
POLITIKAS VEIDOŠANA UN PLĀNOŠANA.....	32
15.noteikums	
LIKUMDOŠANA.....	32
16.noteikums	
EKONOMIKAS POLITIKA	33
17.noteikums	
DARBA KOORDINĒŠANA.....	33
18.noteikums	
CILVĒKU AR INVALIDITĀTI ORGANIZĀCIJAS	34
19.noteikums	
PERSONĀLA SAGATAVOŠANA	35
20.noteikums	
NACIONĀLĀ CILVĒKU AR INVALIDITĀTI PROGRAMMU KONTROLE UN NOVĒRTĒŠANA PARAUGNOTEIKUMU REALIZĒŠANAS GAITĀ	35
21.noteikums	
TEHNISKĀ UN EKONOMISKĀ SADARBĪBA	36
22.noteikums	
STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA	37
RĪCĪBAS PLĀNA VIENLĪDZĪGU IESPĒJU NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI IESPĒJAMĀ STRUKTŪRA.....	37

VISA PAMATĀ CILVĒKTIESĪBAS

Pašvaldības pieņemtie lēmumi ietekmē cilvēku ar invaliditāti ikdienas dzīvi. Tie var skart tādas dzīves jomas kā sadzīves apstākļi, izglītība vai aprūpe. Tādēļ ir svarīgi, lai pašvaldības iekļautu invaliditātes aspektu visos tās pieņemtajos lēmumos.

Apvienoto Nāciju Organizācija ir vienbalsīgi pieņēmusi Paraugnoteikumus par vienlīdzīgām iespējām cilvēkiem ar invaliditāti". Paraugnoteikumi ir lielisks palīgrīks, veidojot rīcības plānu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti. Zviedrijas valsts organizācijas, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, ir izstrādājušas metodi, ko sauc Agenda 22. Tā ir saistīta ar rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti izstrādi un balstīta uz Paraugnoteikumiem.

Galvenās idejas ir šādas: metodes pamatā ir cilvēktiesības, un vislabākos rezultātus iespējams sasniegt, pašvaldībām sadarbojoties ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti.

Materiāla nosaukums ir Agenda 22 - ieteikumi pašvaldībām rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti izstrādei". Tas piedāvā veidus, kā vietējā pašvaldība sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām varētu veidot rīcības plānu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti. Materiāls ietver ieteikumus, kādiem vajadzētu būt darbības soļiem no idejas līdz plānam. Agenda 22 sastāv no trīs galvenajām daļām:

- Laba rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti raksturojums
- Partneru vienlīdzība
- No idejas līdz rīcības plānam

Materiāla beigās ir jautājumu komplekss, kas attiecas uz ANO Paraugnoteikumiem. šos jautājumus var izmantot vietējās pašvaldībās un cilvēku ar invaliditāti organizācijās, salīdzinot situācijas atbilstību Paraugnoteikumiem.

Zviedrijas vietējās pašvaldības ir pieņēmušas šo metodi, un rīcības plāni vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti ir izveidoti gandrīz visā valstī. Mēs ceram, ka citas valstis arī gūs labumu no šīs metodes, tāpēc esam izveidojuši materiālu, kas var tikt izmantots ne tikai Zviedrijā.

Lēmumu pieņēmēju spēks par ikdienas jautājumiem dažādās valstīs ir deleģēts dažāda līmeņa instancēm. Šī publikācija ir adresēta tiem, kuriem ir lēmumu pieņēmēju spēks.

Stokholma
2001 oktobris

ĪSS VISPĀRĪGS APSKATS

IESPĒJU VIENLĪDZĪBA - CILVĒKTIESĪBAS

Cilvēkiem ar invaliditāti dažkārt ir nepieciešams lielāks sabiedrības atbalsts, lai sasniegtu tādu pašu dzīves līmeni kā pārējiem pilsoņiem. Šis atbalsts nav uzskatāms par privilēģiju, bet gan par cilvēktiesībām.

Cilvēki ar invaliditāti ikdienā sastop gan lielākus, gan mazākus šķēršļus, kas liedz viņiem dzīvot patstāvīgu dzīvi. Tomēr tā tas nedrīkstētu būt. Ir risinājumi, pateicoties kuriem, daudzus no esošajiem šķēršļiem iespējams novērst. 1993.gadā tika pieņemti ANO Paraugnoteikumi par vienlīdzīgām iespējām cilvēkiem ar invaliditāti, lai garantētu viņiem tādas pašas tiesības kā pārējiem pilsoņiem.

Lai nodrošinātu šo tiesību realizāciju, ir nepieciešama pārdomāta, sistemātiska plānošana. Vietējās pašvaldības ir atbildīgas par daudzu jautājumu, kas skar cilvēku ar invaliditāti ikdienas dzīvi, risināšanu. Tām ir īpaši pienākumi saistībā ar šiem jautājumiem. Tāpēc, lai ieviestu dzīvē Paraugnoteikumus, ir nepieciešami rīcības plāni vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti. Šo plānu izveide nevar notikt bez organizāciju, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, līdzdalības.

JĀPROT PIELIETOT ZINĀŠANAS

Cieša sadarbība ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, ir pamats, lai vietējās pašvaldības varētu plānot racionāli un finansiāli efektīvi.

Tikai paši cilvēki ar invaliditāti zina savas problēmas un šķēršļus. Tādējādi tie ir lieki sabiedrības resursu tēriņi, ja netiek izmantotas visas cilvēku ar invaliditāti organizāciju uzkrātās zināšanas. Neveiksmīga to izmantošana nozīmē, ka ceļā uz vienlīdzīgu sabiedrību, iespējams, būs lēnāks. Vietējai pašvaldībai būs jāveic papildus darbs un jāsedz neplānoti izdevumi, gadījumā, ja nodomāto nebūs iespējams realizēt - tādēļ jācenšas visu plānot jau no sākuma.

Paraugnoteikumā Nr.18 ir izklāstīta cilvēku ar invaliditāti organizāciju loma, lai noteiktu vajadzības un prioritātes, līdzdarbotos plānošanas procesā, īstenotu un novērtētu pakalpojumus un pasākumus, kas vērsti cilvēku ar invaliditāti dzīves apstākļu uzlabošanai". Tas nozīmē, ka organizācijas ir jāatzīst par ekspertiem jautājumos, kas skar cilvēkus ar invaliditāti, un jākonsultējas ar tām par visiem jautājumiem šai jomā. Tādēļ ir svarīgi atrast veiksmīgus sadarbības veidus, lai vietējās pašvaldības kopā ar invalīdu organizācijām spētu izveidot labu rīcības plānu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti.

PAMATS - ANO PARAUGNOTEIKUMI

ANO Paraugnoteikumi pēc skaita ir 22 un sastāv no viedokļiem, kādām ir jābūt valsts atbildībām, vadlīnijām rīcības plānam vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti un priekšlikumiem konkrētai darbībai.

ANO Paraugnoteikumi ir veidoti pēc principa, ka visi pilsoņi ir vienlīdzīgi, tādējādi visiem ir vienādas tiesības. Resursu taisnīgas sadales nodrošinājums ir sabiedrības atbildība.

Paraugnoteikumi ir balstīti arī uz vides pieejamības koncepciju. Tas nozīmē, ka invaliditāte var rasties cilvēka ar funkciju traucējumiem un nepieejamas vides mijiedarbības rezultātā. Kā iemesli var būt fiziskās vides trūkumi vai arī pārāk lielā atšķirība starp sabiedrības piedāvājumiem un cilvēkiem ar invaliditāti reāli nepieciešamajiem pakalpojumiem.

Tādā veidā tas nav indivīds, kas ir jāpielāgo sabiedrībai, bet tā ir sabiedrība, kurai ir jābūt plānotai tā, lai visiem pilsoņiem būtu vienādas iespējas.

22 noteikumi ir iedalīti trīs grupās: priekšnosacījumi, mērķa zonas un īstenošanas pasākumi.

PRIEKŠNOSACĪJUMI

Pirmā noteikumu grupa, kas aplūko vienlīdzīgas līdzdalības priekšnoteikumus, sastāv no četriem noteikumiem. Tā sākas ar Saprātnes veicināšanas (1.noteikums) nozīmību sabiedrībā kopumā par cilvēku ar invaliditāti vajadzībām, tiesībām un iespējām. Atbilstošā laikā jānodrošina labas kvalitātes Medicīniskā aprūpe (2.noteikums) un kvalitatīva Rehabilitācija (3.noteikums). Sabiedrībai jāspēj piedāvāt Pakalpojumus cilvēku ar invaliditāti atbalstam (4.noteikums) un tehniskos palīgīdzekļus atbilstoši katra indivīda vajadzībām.

MĒRĶA ZONAS

Otra noteikumu grupa aplūko sabiedrības atbildību astoņās svarīgās mērķa zonās. Pirmais ir Pieejamības (5.noteikums) jautājums. Lai sabiedrība būtu vienlīdzīga, tai jābūt pieejamai ikvienam cilvēkam. Tas attiecas gan uz fizisko vides pieejamību, gan arī informācijas pieejamību un iespēju sazināties.

Visiem bērniem un jauniešiem jānodrošina iespēja saņemt Izglītību (6.noteikums) atbilstoši savām spējām. Cilvēkiem ar invaliditāti ir tādas pašas tiesības uz Nodarbinātību (7.noteikums) kā visiem pārējiem sabiedrības locekļiem. Sabiedrībai ir jāuzņemas nodrošināt atbilstošu Ienākumu uzturēšanu un sociālo drošību (8.noteikums) arī tādā gadījumā, ja cilvēkam funkcionālo traucējumu dēļ ir ierobežotas spējas strādāt vai arī cilvēks vispār nespēj strādāt algotu darbu. Visiem

cilvēkiem ir vienlīdzīgas tiesības uz Ģimenes dzīvi un personības integritāti (9.noteikums), nepieļaujot cilvēku ar invaliditāti diskrimināciju jautājumos, kas skar viņu seksuālās attiecības, laulības dzīvi vai tiesības būt vecākiem. Cilvēkiem ar invaliditāti jāspēj piedalīties Kultūras dzīvē (10.noteikums) gan kā saņēmējiem, gan kā aktīviem dalībniekiem. Tas pats attiecas uz Atpūtu un sportu (11.noteikums) - gan uz brīvdabas pasākumiem, gan uz pasākumiem telpās. Baznīcām un reliģiskajām konfesijām jābūt pieejamām, lai cilvēki ar invaliditāti varētu brīvi praktizēt savu Reliģisko pārliecību (12. noteikums).

ĪSTENOŠANA

Pēdējā grupa sastāv no desmit noteikumiem. Caur Informāciju un izpēti (13.noteikums) sabiedrībai ir jāpalielina zināšanas par cilvēku ar invaliditāti vajadzībām, tā ieliekot pamatus pastāvīgai Politikas veidošanai un plānošanai (14.noteikums) ar visos kontekstos iekļautiem invaliditātes aspektiem. Likumdošana (15.noteikums) dos cilvēkiem ar invaliditāti likumīgus līdzdalības un vienlīdzības pamatus, un Ekonomikas politika (16.noteikums) jāizstrādā tā, lai invaliditātes jautājumi tiktu iekļauti regulārajā budžeta plānošanā kā pašsaprotama sastāvdaļa. Darba koordinēšana (17.noteikums) nodrošina sabiedrības resursu efektīvu izmantošanu.

Paraugnoteikumu būtiska tēma ir Cilvēku ar invaliditāti organizāciju (18.noteikums) uzkrāto zināšanu izmantošana. 18.noteikums definē arī padomdevēju lomu, kura būtu jāpiešķir šīm organizācijām, pasākumu, kas ir saistīti ar cilvēku ar invaliditāti dzīvē, plānošanā, ieviešanā un izvērtēšanā. Papildus visām iesaistītajām personāla kategorijām nepārtraukti jānodrošina Personāla sagatavošana (19.noteikums), lai tās labi pārzinātu cilvēku ar invaliditāti vajadzības, tiesības un iespējas. Programmu kontrole un novērtēšana (20.noteikums), jāveic nepārtraukti, līdz pakāpeniski tiek sasniegts Paraugnoteikumos paredzētais.

Caur Tehnisko un ekonomisko sadarbību (21.noteikums) ANO biedri var palīdzēt uzlabot dzīves apstākļus cilvēkiem ar invaliditāti jaunattīstības zemēs un atbalstīt cilvēku ar invaliditāti organizāciju veidošanos. Invaliditātes aspektiem ir jābūt dabiskai Starptautiskās sadarbības (22.noteikums) sastāvdaļai.

PARAUGNOTEIKUMU LIETOŠANA

Paraugnoteikumiem nav likuma spēks, tie ir politiska un morāla uzticēšanās, kas panākta vienojoties starptautiskas savienības biedriem.

Vārds „Valstis” katra paraugnoteikuma sākumā nenozīmē, ka Paraugnoteikumi attiektos tikai uz valdību vai sabiedrību nacionālā līmenī. Paraugnoteikumi var tikt izmantoti kā vadlīnijas stratēģiskiem pasākumiem invaliditātes jomā visos sabiedrības līmeņos, no nacionālā līdz vietējam līmenim, kā arī privātos uzņēmumos, organizācijās utt.

Pirmā daļa

LABA RĪCĪBAS PLĀNA VIENLĪDZĪGU IESPĒJU NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI RAKSTUROJUMS

Lai pašvaldības spētu piedāvāt vienlīdzīgas iespējas visiem pilsoņiem, ir nepieciešams rīcības plāns, kas sistemātiski veidotu pieejamu un uz līdzdalības principiem balstītu sabiedrību. Labam rīcības plānam pamatā ir sekojoši principi:

Paraugnoteikumi kā vadlīnijas

Plāna pamatā ir Paraugnoteikumu nodomi un būtība.

22 noteikumi var tikt izmantoti kā struktūra, plānojot un sagatavojot rīcības plānu invaliditātes jomā. Vietējām pašvaldībām ir jāpārskata visi noteikumi un jāanalizē,

- ✓ kā sabiedrība īsteno Paraugnoteikumus,
- ✓ kas ir jādara, lai īstenotu noteikumus,
- ✓ kā tos iespējams īstenot Ē mērķi un pasākumi.

Cieša sadarbība ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti

Cilvēku ar invaliditāti organizācijām būtu aktīvi jāiesaistās visā rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai izveides vai pārskatīšanas procesā, no plānošanas līdz ieviešanai un izvērtēšanai.

Labā plānā jābūt iekļautām visām vajadzībām. Tādējādi plāna pamatā jābūt atbilstošai cilvēku ar invaliditāti vajadzību analīzei, kas ir veikta ciešā sadarbībā ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti.

Invaliditātes aspekta iekļaušana visās dzīves jomās

Vietējās pašvaldības galīgajam mērķim, veidojot rīcības plānu invaliditātes jomā, jābūt - invaliditātes aspektu iekļaušana visās aktivitātēs.

Tiem vienmēr jābūt iestrādātiem no paša plānošanas sākuma Ē princips, kas starptautiski tiek dēvēts Ē invaliditātes aspekta iekļaušana visās dzīves jomās”.

Viens no loģiskiem rezultātiem ir tas, ka rīcības plāna pasākumiem, cik vien iespējams, jābūt finansētiem, kā to sauc Zviedrijā, pēc atbildības un finansējuma principa, kas nozīmē, ka katra aktivitāte ietver savu pašizmaksu. Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem nepieciešami pastiprinātāji, lai varētu lietot telefonu. Ja piekrītam šim principam, tad papildus izdevumiem, kas rodas, jābūt iekļautiem ne tikai tālruņu ar pastiprinātājiem, bet visu tālruņu cenā.

Izstrādātā rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti pieņemšana pašvaldības augstākajā lēmēj institūcijā ir viens no pirmajiem soļiem virzībā uz invaliditātes aspektu iekļaušanu visās dzīves jomās.

Plānam jābūt saistošam visām pašvaldības kompetencē esošajām aktivitātēm.

Sievietes, bērni un imigranti

Plānā īpaša uzmanība jāpievērš sieviešu, bērnu un imigrantu stāvoklim.

Pastāv risks, ka sievietes ar invaliditāti var ciest no dubultas diskriminācijas – kā cilvēks ar invaliditāti un kā sieviete. Ir svarīgi, lai dzimumu līdztiesības aspekts būtu iekļauts rīcības plānā vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai. Divkārtšā diskriminācija attiecas arī uz imigrantiem.

Arī bērni bieži tiek ignorēti. Piemēram, kvalitatīva habilitācija ir galvenais priekšnoteikums, lai bērna ar invaliditāti dzīves kvalitāte būtu līdzvērtīga citu bērnu dzīves kvalitātei.

Vispārīgie un individuālie pasākumi

Vienmēr jābūt pieejamiem individuālajiem pasākumiem, lai vajadzības gadījumā varētu papildināt vispārējos pasākumus.

Piemērām, daudzi pieejamības jautājumi var tikt atrisināti ar vispārīgiem pasākumiem. Ja sabiedriskais transports būs pielāgots arī cilvēkiem ar invaliditāti, tad lielākam cilvēku skaitam būs iespēja ar to pārvietoties. Tomēr vienmēr būs cilvēki, kuriem nepieciešami individuāli pakalpojumi.

Brīvas izvēles iespēja

Brīvas izvēles iespējas cilvēkiem ar invaliditāti, līdzvērtīgi pārējiem cilvēkiem, ir demokrātijas jautājums.

Vietējām pašvaldībām ir jābūt gatavām piedāvāt pakalpojumus, kas dod katram pilsonim līdzdalības un individuālas izvēles iespējas.

Sabiedrība kā paraugs

Sabiedrībai jāsniedz labs progresīva rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai paraugs, kurā uzsvērta atbilstība Paraugnoteikumiem visās aktivitātēs.

Ja vietējās pašvaldības nodrošina finansiālu atbalstu, piemēram, mācībām, sportam, kultūras pasākumiem un tamlīdzīgi, tās var izdarīt spiedienu, izvirzot prasības dotāciju saņēmējiem.

Dažreiz aktivitātes pašvaldībās tiek realizētas uz līguma pamata. Piedāvājot tāda veida pakalpojumus, ir jāizvirza noteikums, ka pakalpojuma sniedzējam jābūt nepieciešamajām zināšanām, lai novērstu cilvēku ar invaliditāti diskriminācijas risku. Vietējās pašvaldības var radīt labu piemēru, nodarbinot cilvēkus ar invaliditāti.

Nākotnes sadarbība ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti

Rīcības plānam vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai jāapraksta, kā vietējās pašvaldībās nākotnē sadarbosies ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti.

Plānam ir jāformulē, kādas konsultatīvās grupas ir nepieciešamas un kā tām ir jāstrādā, lai darbs būtu racionāls. Cilvēku ar invaliditāti organizāciju pārstāvjiem jābūt padomdevēja lomai, kā tas ir paredzēts 18.paraugnoteikumā. Pašvaldībai jālemj, vai tas būs saistīts ar apmācības pienākumiem un vai pārstāvjiem maksās līdzdalības atalgojumu.

Mērķi

Vietējo pašvaldību rīcības plānam vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti jā satur ilgtermiņa mērķi, kuru pamatā ir uzskats, ka cilvēku ar invaliditāti tiesības ir līdzvērtīgas citu cilvēku tiesībām.

Šie mērķi var tikt ļoti labi definēti ar katra Paraug-noteikuma ievada teikumu.

Konkrēti pasākumi

Mērķi jāsasniedz ar konkrētu pasākumu palīdzību, kas ir skaidri izklāstīti plānā.

Plānā jābūt uzrakstītam Ģ kas ir plānots darīt, kad konkrētais pasākums jārealizē, kura institūcija ir atbildīga par ieviešanu un kā pasākums tiks finansēts. Iepriekš minētais ir ļoti svarīgi konsekventai mērķa sasniegšanai un arī tādēļ, ka plānam ir jābūt izvērtējamam.

Izvērtēšana un pārskatīšana

Izvērtēšanas un pārskatīšanas procesam jābūt aprakstītam rīcības plānā vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai.

Plāns katru gadu jāizvērtē, un tas jāveic darba grupai, kas sastāv no pašvaldību un cilvēku ar invaliditāti organizāciju pārstāvjiem. Kā alternatīvu pašvaldība var nozīmēt auditoru, kas izvērtē plāna atbilstību.

Plāns ir regulāri jāpārskata.

Otrā daļa

VIENLĪDZĪGI PARTNERI

Agenda 22 metodika ir balstīta uz diviem izpētes datu apkopojumiem:

- kādus pakalpojumus vietējās pašvaldības piedāvā saviem iedzīvotājiem?
- kāds atbalsts no sabiedrības ir nepieciešams cilvēkiem ar invaliditāti?

Plānam ir jānovēro iespējamās atšķirības starp esošajiem un nepieciešamajiem resursiem.

VIENLĪDZĪGI NOSACĪJUMI

Cilvēku ar invaliditāti organizācijām ir jābūt vienlīdzīgiem partneriem un jābūt iesaistītām visā plāna izveides procesā.

Organizācijām jābūt iesaistītām no plānošanas uzsākšanas līdz pat brīdim, kad atbildīgās personas plānu ievieš. Pašvaldības pēc ANO Paraugnoteikumiem, īpaši pamatojoties uz 18.noteikumu, šim atbalstam tieši un loģiski jāatspoguļojas, veidojot rīcības plānu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai.

LAIKS UN NAUDA

Labs veids, kā stimulēt pārstāvjus no organizācijām cilvēkiem ar invaliditāti par labi padarītu darbu, ir atalgojums.

Labam rīcības plānam vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai jābūt pietiekami sistemātiskam un labi veidotam, lai izturētu politiskās un ekonomiskās svārstības. Pārstāvjiem ilgstoši jāstrādā, lai sasniegtu adekvātu rezultātu, un tādēļ šis darbs varētu būt apmaksāts.

AGENDA 22 GRUPA

Darbu pie rīcības plāna var organizēt Agenda22 grupa.

Šī grupa var plānot un vadīt darbu, apkopot datus un priekšlikumus, sagatavot galīgo rīcības plāna vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti versiju. Darba grupā jāiekļauj vienāds pārstāvju skaits gan no pašvaldības, gan no organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti.

DARBA GRUPAS

Darba grupas var veidot, lai savāktu datus par pašvaldību aktivitātēm.

Tās var arī ierosināt, kādus pasākumus vajadzētu veikt. Darba grupas būtu jākomplektē pēc tādiem pašiem nosacījumiem kā Agenda 22 grupa, lai būtu vienlīdzīgs pārstāvju līdzsvars starp pašvaldību un organizācijām, kas apvieno

cilvēkus ar invaliditāti.

CILVĒKU AR INVALIDITĀTI GRUPAS

Organizācijas, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, var vākt un apkopot datus, kas saistīti ar tām specifiskajām jomām, kur viņiem nepieciešams sabiedrības atbalsts.

Trešā daļa

NO IDEJAS LĪDZ RĪCĪBAS PLĀNAM VIENLĪDZĪGUGU IESPĒJU NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI

Pabeigtam plānam jāattiecas uz pilnīgi visām vietējo pašvaldību aktivitātēm.

Ņemot vērā iepriekš minēto, pašvaldības augstākajai lēmējinstīcijai jāuzņemas atbildība par rīcības plāna izstrādi un jāveido Agenda 22 darba grupa. Darbs pie rīcības plāna izstrādes var tikt organizēts sekojošā veidā:

Vietējās pašvaldības augstākā lēmējinstīcija
nolemj veidot rīcības plānu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar
invaliditāti.

Darba grupas veido
aktivitāšu sarakstu

Cilvēku ar invaliditāti organizācijas
veido viņiem nepieciešamo sociālo
pakalpojumu sarakstus.

Ir izveidota Agenda22 grupa, kas plāno un koordinē darbu, kā arī apkopo un analizē ierosinājumus.

Sagatavots rīcības plāna uzmetums. Plānu pieņem vietējās
pašvaldības augstākā lēmējinstīcija.

1. posms

VIETĒJĀS PAŠVALDĪBAS AKTIVITĀŠU APKOPOJUMS

Šim darbam jāpamatojas uz reālās situācijas izvērtējuma, lai parādītu, cik lielā mērā vietējo pašvaldību sniegtie pakalpojumi sakrīt ar patiesajām cilvēku ar invaliditāti vajadzībām.

Šāda veida apkopojumu var veikt pašvaldība, izvērtējot dažāda veida vietējo aktivitāšu atbilstību ikvienam no ANO Paraugnoteikumam.

Apkopojumu vajadzētu veikt sadarbībā ar pārstāvjiem no organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti. Viņu zināšanas par vajadzībām, kādas ir āai sabiedrības daļai, palīdzēs atklāt gan iespējas, gan nepilnības, kuras citi neievērotu. Vajadzību saraksts beidzas ar sagatavotu rakstisku kopsavilkumu un ierosinājumiem veicamajiem pasākumiem.

Ja pašvaldības grib pieņemt holistisku nostādni, tad visas aktivitātes var izvērtēt vienlaicīgi. Pretējā gadījumā darbs var tikt dalīts tā, ka vienā gadā izvērtē noteiktas jomas, bet citas - nākamajā gadā.

Katrs Paraugnoteikums ir attiecināms kā valstiska atbildība. Nomainot terminu „valsts” ar „vietējo pašvaldību”, Paraugnoteikumi var tikt izmantoti pašvaldības līmenī. Protams, vislabāk, ja katra individuālā aktivitāte tiek aplūkota saistībā ar katru no Paraugnoteikumiem - no 1.noteikuma līdz 22.noteikumam. Pretējā gadījumā esošās situācijas novērtējumu var veikt, katru aktivitāti aplūkojot saistībā ar visatbilstošākajiem no Paraugnoteikumiem. Piemēram, izvērtējot situāciju skolā, ļoti svarīgs ir 6.noteikums „Izglītība”.

Daži noteikumi attiecas uz katru no sabiedrības nozarēm, tādēļ tie ir jāizmanto visos gadījumos. Tie ir šādi:

- 1.noteikums. Sapratnes padziļināšana, kas ir saistīta ar sapratnes padziļināšanu par cilvēku ar invaliditāti tiesībām, vajadzībām un iespējām.
- 5.noteikums.Pieejamība, par fiziskās vides pieejamības, kā arī informācijas un komunikāciju pieejamības nozīmi.
- 14.noteikums.Politikas veidošana un plānošana.
- 18.noteikums.Cilvēku ar invaliditāti organizācijas.
- 19. noteikums. Personāla sagatavošana.

Šī materiāla beigās ir nodaļa „Ar ANO Paraug-noteikumiem saistītie jautājumi”.

Šos jautājumus var izmantot, kad vietējās pašvaldības un cilvēku ar invaliditāti

organizācijas nonāk līdz apkopoto vajadzību atbilstības Paraugnoteikumiem novērtējumam.

2. posms

CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI NEPIECIEŠAMO SOCIĀLO PAKALPOJUMU APKOPOJUMS

Jebkurā gadījumā ir nepieciešams pilnīgs pārskats par cilvēku ar invaliditāti vajadzībām. To var izstrādāt cilvēku ar invaliditāti organizācijas.

Vajadzību izpēti pirmajā fāzē organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, var uzdot apzināt viņu pārstāvētās grupas vajadzības pēc sociālajiem pakalpojumiem. Ir svarīgi, lai rīcības plānā atbilstoši visiem invaliditātes veidiem būtu iekļautas vajadzības vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai.

3. posms

DATU APKOPOJUMS, ANALĪZE UN PRIORITĀTES

Agenda22 grupa apkopo un analizē pārskatus, salīdzina tos ar vajadzību aprakstiem un veido rīcības plāna uzmetumu.

Iespējams, ka vietējās pašvaldības viedoklis par vajadzību apkopojuma atbilstību Paraugnoteikumiem savā ziņā var atšķirties no lietotāju viedokļa. Šai gadījumā cilvēku ar invaliditāti organizāciju viedoklim ir būtiska nozīme.

Kad materiāls būs apkopots un izanalizēts, kļūs zināms, kādās jomās ir trūkumi. Jāpieļauj, ka vajadzību būs tik daudz, ka darbu būs jāsadala vairāku gadu garumā. Šai posmā ir jāizlemj, kurus no pasākumiem jāveic pirmkārt un uz kuriem būs nepieciešams pagaidīt.

Prioritātes var definēt ar atsaucēm uz dažādiem aspektiem.

Pirmajai prioritātei vajadzētu būt noteikumam, ka invaliditātes aspekti ir vienmēr iekļauti, pašvaldībai plānojot jaunas aktivitātes un pasākumus jau no paša plānošanas procesa sākuma. To var papildināt ar nosacījumu, ka invaliditātes aspekts ir jāiekļauj tādās aktivitātēs un pasākumos kā pārbūve un remonts, reorganizācijas un kompjuterizācijas pasākumos, apvienojot mērķa dokumentus un rīcības plānus.

Citas prioritātes var, piemēram, attiekties uz īpašām grupām, tādām kā bērni un vecāka gadagājuma cilvēki. Tādēļ var veikt pasākumus, lai noteiktā laika periodu pievērstos šo konkrēto grupu problēmu risināšanai. Cita iespēja varētu būt dot priekšrocību kādai noteiktai aktivitātei.

Finansu ierobežojumi nedrīkst būt šķērslis.

Rīcības plānam vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai jābūt konstruētam reālistiski, lai tas būtu patiesi izpildāms. Ir pilnīgi iespējams strādāt sistemātiski vienlīdzīgas sabiedrības labā, pat finansiālu ierobežojumu apstākļos, ja stratēģiskie pasākumi ir organizēti posmos, ņemot vērā ekonomiskās iespējas. Un tas, kas ir labi cilvēkiem ar invaliditāti, visbiežāk ir labi arī pārējiem cilvēkiem. Piemēram, visi pasažieri ir ieguvēji, ja sabiedriskajā transportā ir pieejama vizuālā un verbālā informācija.

4. posms

RĪCĪBAS PLĀNS VIENLĪDZĪGU IESPĒJU NODROŠINĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI, UZMETUMA VERSIJA

Mērķi var formulēt kā vienlīdzīgas sabiedrības vīzijas, kurā visiem pilsoņiem būs vienlīdzīgas līdzdalības iespējas.

Šīs vīzijas formulējums varētu pamatoties uz katra paraugnoteikuma pirmajiem teikumiem.

Labam rīcības plānam jābūt skaidri definētam, ar skaidriem mērķiem, kurus jāsasniedz pakāpeniski, ar konkrētu stratēģisku pasākumu palīdzību.

Rīcības plāns vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai aptver vairāku gadu laika posmu. Tajā var aprakstīt konkrētos pasākumus katram gadam, kas jāveic, lai sasniegtu specifiskos mērķus. Plānam ir jāidentificē, kādi pasākumi jāveic, kad tie ir jāuzsāk, kurš būs par to atbildīgs un kā tie tiks finansēti.

Ja plānotie pasākumi ir skaidri definēti plānā, tad vēlāk tos būs vieglāk izvērtēt.

Šī materiāla beigās ir ieteikums, kāda varētu būt rīcības plāna vispārīgā struktūra.

5. posms

VIETĒJĀ LĪMEŅA AUGSTĀKĀ IZPILDVARA APSTIPRINA PLĀNU

Lai rīcības plāns attiektos uz visām vietējās pašvaldības aktivitātēm, to pieņem augstākā izpildvara.

AR ANO PARAUGNOTEIKUMIEM SAISTĪTIE JAUTĀJUMI

Šī sadaļa satur virkni jautājumu par katru konkrēto noteikumu. Tos var izmantot kopā ar Paraugnoteikumiem, lai ieskicētu vietējās pašvaldības darbības atbilstību ANO Paraugnoteikumiem. Katru aktivitāti var pārskatīt, vai tā atbilst attiecīgiem noteikumiem. Daži no tiem ir vispārīgāki un attiecas uz visām darbības jomām, kuras būtu nepieciešams pārskatīt.

Visām jomām saistošie noteikumi ir sekojoši:

- 1.noteikums. Sapratnes padziļināšana
- 5.noteikums. Pieejamība
- 14.noteikums. Politikas veidošana un plānošana
- 18.noteikums. Cilvēku ar invaliditāti organizācijas
- 19.noteikums. Personāla sagatavošana

1.noteikums

SAPRATNES PADZIĻINĀŠANA

”Valstij ir aktīvi jāpiedalās sabiedrības sapratnes padziļināšanā par cilvēkiem ar invaliditāti, viņu tiesībām, vajadzībām, spējām un devumu sabiedrībai.”

Jautājumi

Noteikums 1:1

- Kā vietējās pašvaldības izplata informāciju par resursiem, kas ir paredzēti cilvēkiem ar invaliditāti?
- Vai šī informācija ir pieejama personām ar jebkura veida invaliditāti?
- Vai šī informācija ir adekvāta, vai cilvēki ar invaliditāti ir pilnībā informēti par savām tiesībām un iespējām?

Noteikums 1:2

- Ko dara vietējās pašvaldības, lai izplatītu informāciju, ka cilvēkiem ar invaliditāti ir tādas pašas tiesības un pienākumi, kā pārējiem valsts

iedzīvotājiem?

Noteikums 1:3

- Ko vietējās pašvaldības dara, lai veicinātu cilvēku ar invaliditāti pozitīvu atainojumu masu saziņas līdzekļos?

Noteikums 1:6

- Kā vietējās pašvaldības sekmē privātā sektora uzņēmumus, lai tie iekļautu cilvēkiem ar invaliditāti aktuālos jautājumus visos savas darbības aspektos?

Noteikums 1:7

- Ko dara vietējās pašvaldības, lai paaugstinātu cilvēku ar invaliditāti informētības līmeni par savām tiesībām un iespējām?

Noteikums 1:9

- Vai sapratnes padziļināšanas pasākumi ir iekļauti vietējās pašvaldības dažādu profesionāļu apmācības procesā?

2.noteikums

MEDICĪNAS APRŪPE

„Valstīm ir jānodrošina efektīva medicīniskā aprūpe cilvēkiem ar invaliditāti”

Jautājumi

Noteikums 2:1

- Vai vietējām pašvaldībām ir izstrādātas programmas, kurās darbotos daudznozaru speciālisti, lai atklātu, novērtētu un ārstētu saslimšanas agrīnā stadijā?

Noteikums 2:2

- Kāda ir pašvaldību personāla apmācība, lai viņi būtu pietiekami kompetenti līdzdarboties invaliditātes noteikšanā un atbilstošu pakalpojumu ieteikšanā?

Noteikums 2:4

- Vai visu līmeņu personālam ir nodrošināta nepārtraukta pieeja mūsdienīgām ārstēšanas metodēm un tehnoloģijām?

Noteikums 2:6

- Kādā veidā vietējās pašvaldības nodrošina cilvēkiem ar invaliditāti pieejamību jebkādiem viņiem nepieciešamiem regulāriem ārstēšanai un

medikamentiem?

3.noteikums

REHABILITĀCIJA

„Valstīm ir jānodrošina rehabilitācijas pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti, lai dotu tiem iespēju sasniegt un uzturēt optimālo neatkarības un funkcionēšanas līmeni.”

Jautājumi

Noteikums 3:1

- Vai vietējām pašvaldībām ir izstrādātas savas rehabilitācijas programmas dažādu veidu invaliditātēm?

Noteikums 3:2

- Kādi rehabilitācijas pasākumi cilvēkiem ar dažādām invaliditātēm eksistē mūsdienās?

Noteikums 3:3

- Vai rehabilitācijas pasākumi ir pietiekami, lai apmierinātu cilvēku ar invaliditāti vajadzības? Ja nē, tad kādi papildus pasākumi nepieciešami?

Noteikums 3:4

- Kādas ir cilvēku ar invaliditāti un viņu ģimeņu iespējas piedalīties viņiem nepieciešamās rehabilitācijas programmas izstrādāšanā un organizēšanā?

Noteikums 3:6

- Kādas ir invalīdu un viņu ģimeņu iespējas piedalīties viņiem nepieciešamajos rehabilitācijas pasākumos kā skolotājiem, instruktoriem vai padomdevējiem?

Noteikums 3:7

- Vai cilvēku ar invaliditāti organizāciju pieredze tiek ievērota, veidojot un izvērtējot rehabilitācijas programmas?

4.noteikums

PAKALPOJUMI CILVĒKU AR INVALIDITĀTI ATBALSTAM

„Valstij jāsekmē tādu pakalpojumu attīstība un nodrošinājums, kas atbalsta un veicina cilvēka ar invaliditāti neatkarību un pašapziņu viņa ikdienas dzīvē, palīdz

īstenot viņa tiesības.”

Jautājumi

Noteikums 4:1

- Vai vietējās pašvaldības nodrošina nepieciešamos palīglīdzekļus cilvēkiem ar invaliditāti?
  - ✓ Personīgos asistentus?
  - ✓ Tulku pakalpojumus?

Noteikums 4:4

- Vai šie pakalpojumi patērētājam ir bezmaksas?

5.noteikums

PIEEJAMĪBA

„ Valstij ir jāapzinās pieejamības visaptverošā nozīmība, lai nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas ikvienā sabiedrības dzīves jomās. Valstīm cilvēki ar visa veida invaliditātēm

- a) jāiepazīstina ar pasākumu programmu, kuras mērķis būtu padarīt pieejamu vidi;
- b) jāveic pasākumi, lai nodrošinātu informācijas un komunikācijas sistēmas pieejamību.”

Jautājumi

Noteikums 5:1

- Vai vietējām pašvaldībām ir izstrādāta programma, lai sistemātiski veidotu apkārtējo vidi fiziski pieejamu cilvēkiem ar invaliditāti, piemēram :
  - ✓ mājās?
  - ✓ citās ēkās?
  - ✓ sabiedriskajā transportā un cita veida transportā?
  - ✓ uz ielām?
  - ✓ citās sabiedriskās vietās?

Noteikums 5:2

- Vai speciālistiem (arhitektiem, celtniecības inženieriem), kuri profesionāli iesaistīti ārējās vides projektēšanā un veidošanā, ir pieejama adekvāta informācija par politiku invaliditātes jomā un pasākumiem, kas veicami, lai sasniegtu pieejamību?

Noteikums 5:3

- Vai priekšnosacījumi apkārtējās vides pieejamībai ir iekļauti apkārtējās vides projektēšanas un veidošanas procesa sākumposmā?

Noteikums 5:4

- Vai notiek konsultācijas ar organizācijām, kuras pārstāv cilvēkus ar invaliditāti, kad
- tiek izstrādāti un attīstīti pieejamības standarti un normas?
- tiek projektēti sabiedriskie objekti?

Noteikums 5:5

- Vai informācija par diagnozi, tiesībām un izmantojamiem pakalpojumiem ir pilnīga un pieejamā formātā:
  - ✓ visiem cilvēkiem ar invaliditāti?
  - ✓ viņu ģimenēm?
  - ✓ pārstāvjiem?

Noteikums 5:6

- Kāda stratēģija tiek izmantota, lai padarītu informācijas pakalpojumus un dokumentāciju pieejamu
  - ✓ cilvēkiem ar redzes traucējumiem?
  - ✓ nedzirdīgiem/neredzīgiem cilvēkiem?
  - ✓ nedzirdīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem?
  - ✓ cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem?
  - ✓ cilvēkiem ar disleksiju?
- Vai veiktie pasākumi atbilst esošajām vajadzībām?

Noteikums 5:7

- Kā un vai zīmju valoda ir iekļauta nedzirdīgo bērnu un bērnu ar dzirdes traucējumiem izglītības programmā?
- Vai vietējās pašvaldības palīdz vecākiem iegūt materiālus zīmju valodā?
- Vai vietējās pašvaldības zina precīzi pēc skaita, cik daudz nedzirdīgajiem, nedzirdīgiem/neredzīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem ir nepieciešami tulku pakalpojumi?
- Vai tulku pakalpojumi ir pieejami visiem, kam tie ir nepieciešami?

Noteikums 5:9

- Kā vietējās pašvaldības pārrauga televīzijas, radio un avīžu pieejamību:
  - ✓ cilvēkiem ar redzes traucējumiem?
  - ✓ nedzirdīgiem/neredzīgiem cilvēkiem?
  - ✓ nedzirdīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem?
  - ✓ cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem?
  - ✓ cilvēkiem ar disleksiju?

Noteikums 5:10

- Vai, veidojot jaunu datorizētu informāciju un pakalpojumu sistēmas, jau no paša sākuma tiek ievēroti pieejamības aspekti attiecībā uz visām iedzīvotāju grupām?
Ja tas nav tā, vai esošās sistēmas tiks pielāgotas tā, lai tās būtu pieejamas arī cilvēkiem ar invaliditāti?

Noteikums 5:11

- Vai notiek konsultācijas ar organizācijām, kuras pārstāv cilvēkus ar invaliditāti, kad tiek veidotas jaunas informācijas pakalpojumu sistēmas?

6.noteikums

IZGLĪTĪBA

„Valstīm jāapzinās vienlīdzības princips dodot bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem cilvēkiem ar invaliditāti iespēju iegūt pamata, vidējo un augstāko izglītību integrācijas ietvaros. Tām ir jānodrošina, ka cilvēku ar invaliditāti izglītība kļūst par integrācijas palīglīdzekli izglītības sistēmas ietvaros.”

Jautājumi

Noteikums 6:1

- Vai vietējās pašvaldības nodrošina izglītību cilvēkiem ar invaliditāti integrētā vidē?
- Vai šī izglītība ir neatņemama izglītības plānošanas, mācību programmu izstrādes un mācību procesa organizācijas sastāvdaļa?

Noteikums 6:2

- Lai padarītu izglītību pieejamu, vai ir nodrošināti
  - ✓ zīmju valodas tulki?
  - ✓ citi atbilstoši pakalpojumi?
  - ✓ kārtība, kas padara izglītību pieejamu visiem?

Noteikums 6:3

- Kā vecāku grupas un cilvēku ar invaliditāti organizācijas ir iesaistītas izglītības procesā?

Noteikums 6:6

- Vai valsts ir skaidri formulējusi politiku izglītībai vispārizglītojošās skolās?
- Vai ir nodrošināts mācību programmu elastīgums, iespējas tās papildināt un piemērot?

- Vai ir nodrošināti kvalitatīvi mācību materiāli, regulāra atbilstoša skolotāju sagatavošana, sniedzot viņiem nepieciešamo atbalstu?

Noteikums 6:8

- Vai eksistē speciālās izglītības iespēja tiem cilvēkiem ar invaliditāti, kuru vajadzības nevar nodrošināt parastās skolās?
- Vai tādas izglītības kvalitāte ir vienlīdzīga vispārējās izglītības standartiem?

Noteikums 6:9

- Vai ir speciālas skolas nedzirdīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, un nedzirdīgiem/neredzīgiem cilvēkiem, kuriem mācības nepieciešamas zīmju valodā?

Ja nē, tad kā tiek nodrošinātas šo cilvēku vajadzības?

7.noteikums

NODARBINĀTĪBA

„Valstīm ir jāapzinās principi, pēc kuriem cilvēkiem ar invaliditāti ir tiesības realizēt savas cilvēktiesības, it īpaši savas tiesības uz darbu. Gan laukos, gan pilsētās cilvēkam ar invaliditāti ir jānodrošina vienlīdzīgas iespējas uz produktīvu un labi atalgotu vietu darba tirgū.”

Jautājumi

Noteikums 7:2

- Ko dara pašvaldības, lai nodrošinātu cilvēku ar invaliditāti integrāciju atklātā darba tirgū?

Noteikums 7:3

- Cik daudz cilvēku nodarbina vietējā pašvaldība un cik no viņiem ir cilvēki ar invaliditāti?
- Vai pašvaldības pakļautībā esošajām darbavietām ir izstrādātas rīcību programmas, lai padarītu darba vietas pieejamas cilvēkiem ar invaliditāti?
- Ja ir, tad kādi pasākumi ir iekļauti šajās programmās,
  - ✓ lai nodrošinātu nepieciešamās palīgierīces?
  - ✓ lai pielāgotu darba grafiku individuālām vajadzībām (elastīgs darba laiks, darbi uz pusslodzi, darba dalīšana)?
  - ✓ lai uzlabotu profesionālo rehabilitāciju?
  - ✓ citi pasākumi?

Kādā mērā šie pasākumi ir īstenoti? Vai tie ir atbilstoši?

Noteikums 7:4

- Ko vietējās pašvaldības dara sabiedrības sapratnes līmeņa celšanai, lai novērstu negatīvu attieksmi un aizspriedumus attiecībā uz darbiniekiem ar invaliditāti?

Noteikums 7:5

- Ko vietējās pašvaldības dara, lai radītu labvēlīgus darba apstākļus cilvēku ar invaliditāti nodarbinātībai pašvaldību aktivitātēs?

Noteikums 7:6

- Kādi šobrīd ir darba apstākļi pašvaldības pakļautībā esošajās darba vietās, vai cilvēkiem ar invaliditāti ir tādas pašas iespējas kā citiem attiecībā uz
  - ✓ pieņemšanu darbā?
  - ✓ paaugstinājumiem?
  - ✓ algas pielikumiem?
  - ✓ piedalīšanos personāla apmācības programmās?

Noteikums 7:7

- Kādas nodarbinātības iespējas vietējā pašvaldība var piedāvāt cilvēkiem, kas savas invaliditātes dēļ nespēj iekļauties atklātā darba tirgū?

Noteikums 7:9

- Vai vietējā pašvaldība sadarbojas ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, attiecībā uz visiem pasākumiem, kuri attiecas uz cilvēku ar invaliditāti darba dzīvi un līdzdalību atklātā darba tirgū?

8.noteikums

IENĀKUMU UZTURĒŠANA UN SOCIĀLĀ DROŠĪBA

„Valstis ir atbildīgas par sociālo drošības un ienākumu uzturēšanu nodrošinājumu cilvēkiem ar invaliditāti.”

Jautājumi

Noteikums 8:1

- Kāds ienākumu atbalsts ir nodrošināts personām,
  - ✓ kas savas invaliditātes dēļ uz laiku ir zaudējušas savus ienākumus?
  - ✓ kurām ienākumu līmenis ir samazinājies?
  - ✓ kam ir liegta iespēja strādāt?
- Vai atbalsts ir pietiekams, lai nodrošinātu cilvēkiem ar invaliditāti pārējai sabiedrībai līdzvērtīgu dzīves standartu?

- Invaliditāte var ievērojami palielināt cilvēka izdevumus. Vai tas tiek ņemts vērā, plānojot finansiālo atbalstu cilvēkiem ar invaliditāti?

Noteikums 8:3

- Kāds ienākumu atbalsts tiek sniegts personām, kas aprūpē cilvēkus ar invaliditāti?

Noteikums 8:4

Vai pašvaldībai ir izstrādātas īpašas rīcības programmas, kas sekmētu cilvēku ar invaliditāti darba meklēšanas iniciatīvu? Ja jā, vai rīcības programmas sekmē iespējas saņemt

- profesionālo orientāciju?
- profesionālo rehabilitāciju?
- Pamata apmācību?
- nepārtrauktu ienākumu atbalstu?
- iekārtošanu darbā?

9.noteikums

ĢIMENES DZĪVE UN PERSONĪBAS INTEGRITĀTE

„Valstij jāparedz pilnīga cilvēku ar invaliditāti līdzdalība ģimenes dzīvē. Tai jāparedz viņu integrācijas tiesības un jāpārlicinās, vai likumi nav diskriminējoši pret cilvēkiem ar invaliditāti, vai tie respektē viņu seksuālās attiecības, laulības un iespēju kļūt par vecākiem.”

Jautājumi

Noteikums 9:1

- Vai vietējās pašvaldības dod iespēju cilvēkiem ar invaliditāti dzīvot kopā ar savām ģimenēm?
- Vai ir iespēja saņemt īslaicīgas aprūpes pakalpojumus?

Noteikums 9:2

- Vai vietējās pašvaldības nodrošina konsultāciju pieejamību cilvēkiem ar invaliditāti, kas vēlas veidot ģimeni?

Noteikums 9:3

- Ko vietējās pašvaldības dara, lai mainītu negatīvo attieksmi, kas ir sastopama sabiedrībā, pret cilvēku ar invaliditāti laulībām, seksualitāti un iespējām kļūt par vecākiem?

Noteikums 9:4

- Vai vietējās pašvaldības piedāvā cilvēkiem ar invaliditāti informāciju, kā aizsargāties no seksuālas vai cita veida ļaunprātīgas izmantošanas?

10.noteikums

KULTŪRA

”Pēc vienlīdzības principiem valstīm ir jānodrošina iespēja cilvēkiem ar invaliditāti iespēja iekļauties un līdzdarboties kultūras dzīvē.”

Jautājumi

Noteikums 10:1

- Vai cilvēkiem ar invaliditāti ir iespēja piedalīties sabiedrības kultūras dzīvē kā māksliniekam, piemēram, deju, mūzikas, literatūras, teātra un citos kultūras izpausmes veidos?
- Vai kultūras pasākumi ir pieejami cilvēkiem ar invaliditāti?

Noteikums 10:2

- Vai informācija par kultūras pasākumiem ir pieejama
  - ✓ teātros?
  - ✓ muzejos?
  - ✓ kinoteātros?
  - ✓ bibliotēkās?

Noteikums 10:3

- Vai tiek izmantotas modernās tehnoloģijas, lai kultūras pasākumus padarītu pieejamus cilvēkiem ar visa veida invaliditāti?

11.noteikums

ATPŪTA UN SPORTS

„Valstīm ir jāveic pasākumi, lai dotu cilvēkiem ar invaliditāti vienlīdzīgas iespējas piedalīties visās brīvā laika un sporta aktivitātēs.”

Jautājumi

Noteikums 11:1

- Vai aktivitātes pašas par sevi ir pieejamas tā, lai cilvēki ar invaliditāti varētu iesaistīties sporta un brīvā laika aktivitātēs?

- Vai šie pasākumi ir pieejami skatītājiem ar invaliditāti?

Noteikums 11:2

- Ko vietējās pašvaldības dara, lai vietējie tūrisma pakalpojumi būtu pieejami cilvēkiem ar invaliditāti?

Noteikums 11:3

- Kā vietējās pašvaldības atbalsta sporta aktivitātes, lai tās būtu pieejamas cilvēkiem ar invaliditāti?
- Vai pašvaldības atbalsta cilvēkus ar invaliditāti, lai viņi varētu piedalīties nacionālos un starptautiskos pasākumos?

Noteikums 11:4

- Vai cilvēkiem ar invaliditāti, kas piedalās sporta aktivitātēs, ir pieejama tādas pašas kvalitātes apmācība un treniņu iespējas kā ikvienam citam sportistam?

Noteikums 11:5

- Vai, attīstot pakalpojumus cilvēkiem ar invaliditāti, notiek konsultācijas ar organizācijām, kuras apvieno cilvēkus ar invaliditāti?

12.noteikums

RELIĢIJA

„Valstij jāveic pasākumi, lai nodrošinātu cilvēku ar invaliditāti vienlīdzīgu līdzdalību jebkurā reliģiskajā konfesijā.”

Jautājumi

Noteikums 12:1

- Kādus pasākumus vietējās pašvaldības veic, lai padarītu reliģiskās aktivitātes pieejamas cilvēkiem ar invaliditāti?

Noteikums 12:2

- Kā vietējās pašvaldības izplata informāciju starp reliģiskajām organizācijām un iestādēm par jautājumiem, kas saistīti ar invaliditāti?

Noteikums 12:3

- Ko pašvaldības dara, lai padarītu reliģisko literatūru pieejamu cilvēkiem ar

sensoriem traucējumiem?

Noteikums 12:4

- Vai notiek konsultācijas ar cilvēku ar invaliditāti organizācijām, lai veiktu pasākumus vienlīdzīgai līdzdalībai reliģiskajā dzīvē?

13.noteikums

INFORMĀCIJA UN PĒTNIECĪBA

”Valstij ir jāuzņemas pilnīga atbildība par tādas informācijas vākšanu un izplatīšanu, kas stāsta par cilvēku ar invaliditāti dzīves apstākļiem un paredz visaptverošus pētījumus visos aspektos, tajā skaitā par šķēršļiem, kas ietekmē cilvēku ar invaliditāti dzīvi.”

Jautājumi

Noteikums 13:1

- Vai vietējai pašvaldībai ir apkopota statistika, piemēram, par
  - ✓ izglītības situāciju skolniekiem ar invaliditāti?
  - ✓ apstākļiem, kādi ir cilvēku ar invaliditāti darba vietās?
  - ✓ nodarbinātības iespējām cilvēkiem ar invaliditāti?
  - ✓ papildus personīgajiem izdevumiem, kas ir saistīti ar invaliditāti?

Noteikums 13:2

- Vai vietējā pašvaldībā ir izveidota datu bāze par
  - ✓ -dažādām cilvēku ar invaliditāti grupām un to vajadzībām?
  - ✓ visu organizāciju, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti adresēm?
  - ✓ pakalpojumiem un programmām, kas ir paredzētas cilvēkiem ar invaliditāti?

Noteikums 13:3

- Kā vietējās pašvaldības atbalsta pētījumus par
  - ✓ sociālo un ekonomisko apstākļu ietekmi uz cilvēkiem ar invaliditāti un viņu ģimenēm?
  - ✓ pakalpojumu un atbalsta pasākumu iespējamiem attīstības veidiem?

Noteikums 13:5

- Vai pašvaldība veicina cilvēku ar invaliditāti iesaistīšanu datu vākšanas darbā un pētījumos par jautājumiem, kas ir saistīti ar invaliditāti?

Noteikums 13:7

- Kādus pasākumus pašvaldības veic, lai izplatītu zināšanas un informāciju par invaliditāti
  - ✓ politiskā līmenī?
  - ✓ administratīvā līmenī?

14.noteikums

POLITIKAS VEIDOŠANA UN PLĀNOŠANA

“Valstij ir jānodrošina, ka invaliditātes aspekts ir iekļauts visos politikas veidošanas un nacionālās plānošanas posmos.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 14:1

- Vai vietējai pašvaldībai ir rīcības plāns vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai?
- Vai tas ir pamatots ar ANO Paraugnoteikumiem?
- Vai plānā ir iekļauti konkrēti pasākumi, kas nosaka
  - ✓ laika robežas katra pasākuma īstenošanai?
  - ✓ atbildīgo institūciju?
  - ✓ finansēšanu?

Noteikums Nr. 14:2

- Vai rīcības plāns vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai ir veidots ciešā sadarbībā ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti?
- Vai invaliditātes aspekti ir iekļauti vietējās pašvaldības attīstības plānā no paša plānošanas procesa sākuma?

Noteikums Nr. 14:4

- Vai ir izveidots saraksts, piemēram, ar pieejamības pasākumiem, kas varētu būt nepieciešami dažādos nolūkos?
- Ja jā, vai šo sarakstu izmanto, lai uzsāktu kādus pasākumus?

15.noteikums

LIKUMDOŠANA

“Valstij ir jāuzņemas atbildība par likumīga pamatojuma izstrādāšanu tiem pasākumiem, kas vērsti cilvēku ar invaliditāti pilnīgas līdzdalības un vienlīdzības nodrošināšanai.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 15:2

- Vai vietējās pašvaldības nav kritizētas par to, ka tās nav realizējušas likumdošanas normas, kuras ir piemērotas cilvēkiem ar invaliditāti? Ja jā, vai pašvaldības ir kaut ko darījušas, lai šāda situācija neatkārtotos?

16.noteikums

EKONOMIKAS POLITIKA

“Valsts ir finansiāli atbildīga par nacionālās programmas un citu pasākumu, kas radītu cilvēkiem ar invaliditāti vienlīdzīgas iespējas, īstenošanu.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 16:1

- Vai vietējās pašvaldības izdevumi, kas ir saistīti ar adaptāciju, un citi resursi, kas attiecas uz cilvēkiem ar invaliditāti, ir iekļauti kā regulārā budžeta daļa, vai tie ir izdalīti kā atsevišķi izdevumi?

Noteikums Nr. 16:2

- Vai pašvaldība finansiāli atbalsta projektus un citus attīstībai vērstus pasākumus, kas attiecas uz cilvēkiem ar invaliditāti?

Noteikums Nr. 16:4

- Vai pašvaldībai ir īpašs attīstības fonds invaliditātes jomā, kas var atbalstīt pilot projektus un pašpalīdzības programmas viszemākajā līmenī?

17.noteikums

DARBA KOORDINĒŠANA

“Valstīm jāuzņemas atbildība par nacionālās koordinācijas komitejas vai tamlīdzīgas organizācijas izveidošanu un stiprināšanu, lai ar invaliditāti saistītos jautājumus pasniegtu kā nacionāli svarīgus.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 17:1

- Vai pašvaldībā ir pastāvīgas koordinācijas komiteja, kas risina ar invaliditāti saistītus jautājumus?

Noteikums Nr. 17:2

- Ja tāda ir, tad kā tā ir nokomplektēta?

Noteikums Nr. 17:3

- Kā šīs koordinācijas komitejas reprezentē organizācijas, kuras pārstāv cilvēkus ar invaliditāti?

Noteikums Nr. 17:4

- Kādi resursi ir koordinācijas komitejas rīcībā?

18.noteikums

CILVĒKU AR INVALIDITĀTI ORGANIZĀCIJAS

“Valstij ir jānodrošina, ka organizācijas, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, ir tiesīgas pārstāvēt visus cilvēkus ar invaliditāti nacionālā, reģionālā un vietējā līmenī. Tāpat valstīm ir jāatzīst šādu organizāciju padomdevēja loma lēmumu pieņemšanas gaitā, kas saistīti ar šīs sabiedrības daļas īpašo vajadzību jautājumiem.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 18:1

Kā vietējā pašvaldība sekmē un atbalsta

- cilvēku ar invaliditāti organizāciju izveidi?
- eksistējošās cilvēku ar invaliditāti organizācijas?
- cilvēku ar invaliditāti organizāciju savstarpējo sadarbību?

Noteikums Nr. 18:2

- Kā pašvaldība sadarbojas ar cilvēku ar invaliditāti organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti.

Noteikums Nr. 18:3

- Kāda ir cilvēku ar invaliditāti organizāciju loma attiecībā uz atbalstu un pakalpojumiem, kā arī citiem pasākumiem, kas skar cilvēkus ar invaliditāti? Vai viņu darbības jomā ietilpst
  - ✓ vajadzību un prioritāšu identifikācija?
  - ✓ līdzdalība pasākumu plānošanā?
  - ✓ līdzdalība pasākumu īstenošanā?
  - ✓ līdzdalība izvērtēšanas procesā?
  - ✓ aktīva sabiedrības sapratnes līmeņa padziļināšana?

Noteikums Nr. 18:4

- Kādu ieguldījumu dod cilvēku ar invaliditāti organizācijas
  - ✓ saviem biedriem?
  - ✓ sabiedrībai?

Noteikums Nr. 18:5

- Kādā mērā cilvēku ar invaliditāti organizācijas ir pārstāvētas vietējās pašvaldībās?

19.noteikums

PERSONĀLA SAGATAVOŠANA

“Valstis ir atbildīgas par pietiekamas apmācības nodrošināšanu visos līmeņos, tajā skaitā cilvēkiem ar invaliditāti paredzēto programmu un pakalpojumu plānošanā un izstrādāšanā.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 19:1

- Vai vietējās pašvaldības personāls, kas bieži atrodas saskarsmē ar vajadzībām, kādas ir cilvēkiem ar invaliditāti, saņem nepieciešamo apmācību invaliditātes jomā?
- Ja jā, kas ir iekļauts apmācības programmā?
- Kādu apmācību invaliditātes jomā saņem pārējais pašvaldības personāls?

Noteikums Nr. 19:3

- Vai cilvēki ar invaliditāti paši ir iekļauti kā pasniedzēji, instruktori vai padomdevēji personāla apmācības programmās, kas attiecas uz viņu dzīves situāciju?
- Vai šīs apmācības programmas ir veidotas, konsultējoties ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti?

20.noteikums

NACIONĀLĀ CILVĒKU AR INVALIDITĀTI PROGRAMMU KONTROLE UN NOVĒRTĒŠANA PAR AUGNOTEIKUMU REALIZĒŠANAS GAITĀ

“Valstis ir atbildīgas par nacionālās programmas un pakalpojumu, kas paredzēti cilvēkiem ar invaliditāti, īstenošanas gaitas nepārtrauktu kontroli un novērtēšanu.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 20:1

- Kā tiek izvērtēts vietējās pašvaldības rīcības plāns vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai, kā arī citas rīcības programmas cilvēkiem ar invaliditāti?
- Kāda loma šajā izvērtēšanā ir cilvēku ar invaliditāti organizācijām?
- Kā un kam izvērtēšanas rezultāti tiek izplatīti?

Noteikums Nr. 20:5

- Vai ir dokumentēta kārtība, kā un kad tiek izvērtēts rīcības plāns un darbības programma vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti?

21.noteikums

TEHNISKĀ UN EKONOMISKĀ SADARBĪBA

“Gan industriālajām, gan jaunattīstības valstīm ir savstarpēji jāsadarbojas un jāveic pasākumi, lai uzlabotu cilvēku ar invaliditāti dzīves apstākļus jaunattīstītajās valstīs.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 21:1

- Kādi vietējā pašvaldībā ir imigrantiem un bēgļiem ar invaliditāti paredzētie resursi?
- Vai rīcības plānā vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar invaliditāti ir iekļautas vajadzības, kādas varētu būt cilvēkiem ar invaliditāti, kas ir imigranti vai bēgļi?

Noteikums Nr.21:2

- Vai invaliditātes jautājumi ir iekļauti kā neatņemama pašvaldības sadarbības vai apmaiņas procesa ar jaunattīstītām valstīm sastāvdaļa?

Noteikums Nr. 21:3

- Vai pašvaldības, kad tās plāno projektus, kas attiecas uz cilvēkiem ar invaliditāti jaunattīstītajās valstīs, konsultējas ar organizācijām, kas apvieno šādus cilvēkus?

Noteikums Nr. 21:4

- Vai projektos, kas tapuši tehniskajā un ekonomiskajā sadarbībā ar jaunattīstītajām valstīm, pašvaldība sniedz atbalstu
  - ✓ cilvēku ar invaliditāti prasmju, spēju un potenciāla attīstībā?
  - ✓ nodarbinātību veicinošām aktivitātēm?
  - ✓ cilvēkiem ar invaliditāti atbilstošu tehnoloģiju un prasmju izplatīšanā?

Noteikums Nr. 21:5

- Vai pašvaldības atbalsta cilvēku ar invaliditāti organizāciju izveides un stabilizācijas procesu citās valstīs:
  - ✓ atbalstot organizāciju, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, iniciatīvas?
  - ✓ citos veidos?

Noteikums Nr. 21:6

- Vai pašvaldībā, iesaistoties sadarbības vai apmaiņas projektos ar jaunattīstītajām valstīm, tiek veikti pasākumi, lai uzlabotu darbinieku zināšanas par jautājumiem, kas saistīti ar cilvēkiem ar invaliditāti?

22.noteikums

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

“Valstīm ir aktīvi jāiesaistās starptautiskās politikas veidošanā attiecībā uz cilvēkiem ar invaliditāti, lai nodrošinātu vienlīdzīgu līdzdalību visās dzīves jomās.”

Jautājumi

Noteikums Nr. 22:2

- Vai pašvaldībai, sadarbojoties starptautiskā līmenī, invaliditātes aspekti ir iekļauti
  - ✓ sarunās?
  - ✓ informācijas apmaiņā?
  - ✓ attīstības programmās?

Noteikums Nr. 22:3

- Kā vietējā pašvaldība atbalsta starptautisko zināšanu un pieredzes apmaiņu starp
  - ✓ nevalstiskajām organizācijām, kas nodarbojas ar invaliditātes jautājumiem?
  - ✓ pētniecības iestādēm un individuālajiem pētniekiem, kas nodarbojas ar invaliditātes jautājumiem?
  - ✓ nozaru programmu un profesionāļu grupu pārstāvjiem, kas darbojas invaliditātes jomā?
  - ✓ cilvēku ar invaliditāti organizācijām?
  - ✓ nacionālajām koordinācijas komitejām?

RĪCĪBAS PLĀNA VIENLĪDZĪGU IESPĒJU NODROSĪNĀŠANAI CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI IESPĒJAMĀ STRUKTŪRA

Ilgtermiņa mērķi

-tādi kā, piemēram, „Visiem mūsu pašvaldības iedzīvotājiem jābūt vienlīdzīgai

iespējai piedalīties kultūras dzīvē”.

Esošās situācijas apkopojums

-dažādu pašvaldības aktivitāšu novērtējums, salīdzinot tās ar Paraugnoteikumiem.

Cilvēku ar invaliditāti vajadzību pēc sociāliem pakalpojumiem apkopojums

-visu cilvēku ar invaliditāti vajadzību pēc pašvaldību pakalpojumiem vispārīgs apraksts.

Ilgtermiņa laika grafiks

-norādot jomas, kurās nepieciešams veikt pasākumus un kā tos izvietot konkrētā gada laikā.

Uzdevumi un konkrēti pasākumi

-katras jomas uzdevumu un pasākumu apraksts, kas jāveic plānā paredzētajā laika periodā. Pasākumi jākonkretizē tā, lai tie norādītu, kādus soļus nepieciešams spert, kad tiem jābūt realizētiem, kurš ir atbildīgs par pasākumu izpildi un kā tie ir jāfinansē.

Piemērs:

Lai informācija pašvaldībā būtu pieejama visiem tās iedzīvotājiem, jāpielāgo ieeja pašvaldības ēkā un vietējās pašvaldības telefona komutators, iebūvējot liftu un teksta-telefonu (realizācijas laiks, atbildīgā iestāde, finansējums);

visai informācijai no vietējās pašvaldības domes pēc pieprasījuma jābūt pieejamai audio ierakstā vai vieglajā valodā (realizācijas laiks, atbildīgā iestāde, finansējums);

telpām, kur notiek pašvaldības domes sēdes, jābūt pieejamām (realizācijas laiks, atbildīgā iestāde, finansējums).

Turpmākā sadarbībā ar organizācijām, kas apvieno cilvēkus ar invaliditāti, ir jānorāda veidi, kā šis mijattiecību process notiks.

PLĀNA IZVĒRTĒJUMS UN PĀRSKATĪŠANA

Ir jāizstrādā kārtība, kā un kad plāns tiks izvērtēts un pārskatīts.